

De exceptie van onwettigheid: inzetbaar in de aanval of enkel in de verdediging?

Peer-reviewed author version

THEUNIS, Jan (2014) De exceptie van onwettigheid: inzetbaar in de aanval of enkel in de verdediging?. In: Tijdschrift voor Omgevingsrecht en Omgevingsbeleid, 2014 (3), p. 424-429.

Handle: <http://hdl.handle.net/1942/18566>

De exceptie van onwettigheid: inzetbaar in de aanval of enkel in de verdediging?

I. Een exceptie die geen klassieke exceptie is

1. “De hoven en rechtbanken passen de algemene, provinciale en plaatselijke besluiten en verordeningen alleen toe in zoverre zij met de wetten overeenstemmen”, luidt artikel 159 van de Grondwet.

Er bestaan veel misverstanden over die grondwetsbepaling, maar een van de meest hardnekkige is de opvatting dat de burger – of de overheid¹ – ze enkel ter verdediging zou kunnen aanwenden, nadat hem of haar een vordering voor de voeten is geworpen.

2. Die opvatting wordt natuurlijk gevoed door de benaming “exceptie van onwettigheid”, waaronder de grondwetsbepaling bekendstaat. Een klassieke exceptie wordt doorgaans door de verweerder in een geding opgeworpen, met als bedoeling het onderzoek van de eis door de rechter te verhinderen.

De exceptie van onwettigheid is echter geen exceptie in procesrechtelijke zin, maar een exceptie over de grond van een geschil(punt). Zij werpt geen hinderpaal op om het onderzoek van de eis door de rechter te verhinderen, maar zij betwist de grondslag zelf van de aanspraak,² meer bepaald door de wettigheid van een toepasselijke bestuurshandeling in vraag te stellen.

Aldus opgevat, staat niets eraan in de weg dat een exceptie van onwettigheid de aanspraak ondersteunt, in plaats van ze te ondergraven, en dus door de eiser zelf wordt aangevoerd. De wijze waarop de eiser in dat geval dient tewerk te gaan, wordt met behulp van enkele vonnissen verduidelijkt. Van belang is immers dat de vordering correct is geformuleerd.

II. Een exceptie ter verdediging

3. In de meerderheid van de gevallen is het de verweerder die de exceptie van onwettigheid opwerpt. Een voorbeeld daarvan betreft de ouders die weigerden hun kind tegen kinderverlamming te laten inenten en die daarvoor strafrechtelijk werden vervolgd. Ter verdediging voerden zij de onwettigheid aan van het koninklijk besluit van 26 oktober 1966 waarbij de inenting tegen poliomyelitis verplicht gesteld wordt, omdat het strijdig zou zijn met artikel 8 van de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt. Die bepaling

¹ Zie J. THEUNIS, “De exceptie van onwettigheid: instrument in handen van burger, rechter en overheid”, in *Liber amicorum Marc Boes*, Brugge, die Keure, 505-525.

² In die zin vertoont de exceptie van onwettigheid verwantschap met andere excepties die niet de procedure maar de grond van de zaak betreffen, zoals de *exceptio non adimpleti contractus* (exceptie van niet-uitvoering inzake wederkerige overeenkomsten), bv. Cass. 24 september 2009, C.08.0346.N.

verleent de patiënt immers het recht om toe te stemmen in iedere tussenkomst van de beroepsbeoefenaar.

In eerste aanleg volgt de correctionele rechtbank van Doornik het betoog van de ouders. Zij worden vrijgesproken. Het Hof van Beroep te Mons fluit evenwel de lagere rechter terug. Het stelt vast dat het koninklijk besluit regelmatig is genomen in uitvoering van de gezondheidswet van 1 september 1945, na eensluidend advies van de Hoge Gezondheidsraad. Bovendien is het recht van toestemming van de patiënt niet absoluut, in het bijzonder wanneer de verplichte behandeling de volksgezondheid beoogt te beschermen. Het koninklijk besluit is dus niet onwettig en de ouders worden alsnog strafrechtelijk veroordeeld.³

III. Een exceptie die ook in de aanval kan worden uitgespeeld

4. Zoals reeds gezegd verhindert niets dat ook een eisende partij zich van de exceptie van onwettigheid bedient. In dat geval wordt de exceptie aangewend om de aanspraak van de eiser te ondersteunen in plaats van ze te ondergraven. Drie recente vonnissen inzake ruimtelijke ordening kunnen die offensieve toepassing van de exceptie illustreren.

1) Rb. Brussel 23 mei 2014

5. In het eerste geval trekken drie eigenaars van een stuk onbebouwde grond ten aanval tegen de gemeente Koksijde en het Vlaamse Gewest. Bepaalde gedeelten van hun grond waren gelegen in een zone voor open bebouwing. Het gewestplan Veurne-Westhoek, vastgesteld bij koninklijk besluit van 6 december 1976, heeft de betrokken percelen evenwel bestemd tot parkgebied.

Nadat eerder reeds een aanvraag voor een bouwvergunning werd geweigerd, vanwege de liggen van de percelen in parkgebied, proberen de eigenaars jaren later een verkavelingsvergunning te bemachtigen. Zij beroepen zich daarbij op de onwettigheid van het gewestplan, zodat de gemeente enkel met de bestemming volgens het bijzonder plan van aanleg rekening zou moeten houden.

6. De gemeente houdt het slot op de verdediging. Bij besluit van 2 april 2012 wordt de verkavelingsvergunning geweigerd. Het college van burgemeester en schepenen overweegt – geheel terecht overigens⁴ – dat de onwettigheidsexceptie niet kan worden toegepast aangezien dat een bevoegdheid is die enkel de hoven en rechtbanken toekomt en dat er evenmin sprake is van een “onbestaande rechtshandeling”, die wel door het bestuur zelf buiten toepassing zou kunnen worden gelaten, aangezien er geen sprake is van een flagrante onwettigheid.

³ Bergen 25 maart 2013, *T.Gez.* 2013-2014, 298, noot S. DALESSANDRO. Het cassatieberoep werd verworpen, Cass. 18 december 2013, P.13.0708.F.

⁴ Over de (on)mogelijkheid voor administratieve overheden om zelf de exceptie van onwettigheid toe te passen, zie J. THEUNIS, *De exceptie van onwettigheid*, Brugge, die Keure, 2011, 197-222.

De eigenaars geven zich niet gewonnen. Maar in plaats van een geduldig opgebouwde aanval, via het administratief beroep en het beroep tot nietigverklaring – de *tiki-taka* van het Belgisch bestuursrecht – kiezen zij voor de lange bal en dagvaarden zij de gemeente Koksijde en het Vlaamse Gewest voor de burgerlijke rechter. Zij vorderen meer bepaald dat de rechter het betrokken gewestplan onwettig zou verklaren, omdat het zonder motivering zou afwijken van een voorafgaand advies, en dat het gewestplan derhalve met toepassing van artikel 159 van de Grondwet buiten beschouwing moet worden gelaten voor de beoordeling van aanvragen tot het bekomen van een stedenbouwkundige vergunning of een verkavelingsvergunning voor de percelen die de eisers in eigendom hebben.

Een lange bal is voor de verdediging doorgaans makkelijk op te vangen en dat is ook hier het geval. De gemeente Koksijde werpt op dat het werkelijk en rechtstreeks voorwerp van de vordering geen betrekking heeft op subjectieve rechten, zodat de rechtbank niet bevoegd zou zijn om kennis te nemen van de vordering. Ook het Vlaamse Gewest voert aan dat enkel de Raad van State ter zake bevoegd is.

7. De Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg te Brussel preciseert allereerst dat de exceptie van de verwerende partijen – het betreft hier een klassieke exceptie – geen betrekking heeft op de bevoegdheid, maar op de rechtsmacht van de rechtbank en dat zij de openbare orde aanbelangt. De rechtbank brengt vervolgens enkele basisbeginselen van de rechtsbescherming in herinnering:

“Op grond van de artikelen 144 en 145 van de Grondwet kunnen de hoven en rechtbanken slechts kennis nemen van geschillen waarvan het werkelijk en rechtstreeks voorwerp betrekking heeft op een subjectief (burgerlijk of politiek) recht. Het bestaan van een subjectief recht veronderstelt dat de eiser zich beroept op een welbepaalde juridische verplichting die een regel van objectief recht rechtstreeks aan een derde oplegt en bij de nakoming waarvan die partij belang heeft.

De Raad van State, ingesteld krachtens artikel 160 van de Grondwet, neemt kennis van de vorderingen waarvan het werkelijk en rechtstreeks voorwerp de schorsing of vernietiging betreft van een administratieve rechtshandeling waarvan beweerd wordt dat zij onwettig is. De schorsing of vernietiging van een administratieve rechtshandeling houdt in dat deze akte retroactief en ten aanzien van iedereen (“*erga omnes*”) uit het rechtsverkeer verdwijnt.”

8. De lange bal van de eisers blijkt niet precies genoeg te zijn getrapt. Zij vermelden in hun dagvaarding enkel artikel 159 van de Grondwet als grondslag voor hun vordering.

Bevat artikel 159 van de Grondwet geen echte exceptie, in de procesrechtelijke betekenis van het woord, nog minder verleent zij de rechtzoekende een rechtsingang of een vorderingsrecht.⁵

⁵ Hoewel soms nog die (verkeerde) indruk wordt gewekt, zie bv. J. DE STAERCKE en J. GHYSELS, “Artikel 159 van de Grondwet als directe vordering”, in I. COOREMAN (ed.), *De wettigheidstoets van artikel 159 van de Grondwet*, Brugge, die Keure, 2010, 85-92, die artikel 159 van de Grondwet beschouwen “als zelfstandige grondslag van de vordering tot onwettigverklaring”, alsook Antwerpen 3 januari 2006, *TROS* 2007, 46, noot D. VANHEUVEN en J. VANPRAET: “Artikel 159 van de Grondwet geeft de mogelijkheid voor de burger om de exceptie van onwettigheid in te roepen, maar tevens verschaft het de bevoegdheid aan de gewone rechtbanken om kennis te nemen van vorderingen die een rechtstreekse aanvechting van overheidsdaden tot voorwerp hebben”.

Het Hof van Justitie drukt dat principiële uitgangspunt treffend uit, met betrekking tot de soortgelijke exceptie van onwettigheid die in artikel 277 van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie is vervat, wanneer het stelt dat de door die bepaling geboden mogelijkheid om de niet-toepasselijkheid van een verordening in te roepen “geen autonoom vorderingsrecht is en slechts bij wege van incident voor het Hof zelf kan worden aangewend in een krachtens een andere verdragsbepaling aanhangig gemaakte procedure”.⁶

Hetzelfde kan worden gezegd, met de woorden van het Hof van Cassatie, van artikel 159 van de Grondwet: “Deze wettelijke bepaling dringt zich enkel op aan de rechter die rechtsmacht heeft of bevoegd is om kennis te nemen van het bij hem aanhangig gemaakte geschil”. Wanneer blijkt, zoals in de zaak waarin het Hof van Cassatie tot die uitspraak kwam, dat de vrederechter, krachtens de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek, in een bepaald geval niet bevoegd is om tot de ontzegeling over te gaan, dan kan hij uit artikel 159 van de Grondwet evenmin de bevoegdheid putten om alsnog tot de ontzegeling over te gaan.⁷

9. De Rechtbank van eerste aanleg te Brussel geeft een loepzuivere toepassing van de vermelde principes:

“Artikel 159 van de Grondwet legt de hoven en rechtbanken de verplichting op om onwettige bestuurshandelingen buiten toepassing te laten. Deze bepaling maakt evenwel geen autonome grondslag uit voor een rechtsvordering. Uit de samenlezing van deze bepaling met voormelde artikelen 144 en 145 van de Grondwet volgt dat de verplichting voor hoven en rechtbanken om onwettige bestuurshandelingen buiten toepassing te laten slechts geldt in het kader van een geschil over subjectieve rechten.

Er bestaat geen subjectief recht op de buitentoepassingverklaring van een onwettige bestuurshandeling.

De eiser moet zich met andere woorden eerst beroepen op een subjectief recht alvorens hij, in het kader van een geschil over de vraag of dat recht al dan niet gekrenkt werd, kan vragen dat onwettige bestuurshandelingen die hem zouden worden tegengeworpen, buiten toepassing zouden worden verklaard voor de beoordeling van dat geschil.”

10. De lange bal wordt dus vakkundig in hoekschop gewerkt. De eisers proberen hem opnieuw voor doel te trappen, door in hun repliek te verwijzen naar artikel 544 van het Burgerlijk Wetboek, maar ook die poging kan de verdediging niet verontrusten. De rechtbank oordeelt:

“Het door artikel 544 van het Burgerlijk Wetboek omschreven eigendomsrecht maakt inderdaad een subjectief recht uit, dat in hoofde van derden de verplichting inhoudt om dit niet te schenden tenzij de wet hen dit toelaat.

De rechtbank oordeelt evenwel dat het werkelijk en rechtstreeks voorwerp van de vordering van [...] niet de bescherming van hun eigendomsrecht betreft, maar de buitentoepassingverklaring van een bestuurshandeling waarvan wordt beweerd dat zij onwettig is. De bedoeling van hun eis is het verkrijgen van een rechterlijke uitspraak die kan worden tegengeworpen aan de

⁶ HvJ 15 april 2001, *Nachi Europe*, C-239/99, punt 33. Zie ook Gerecht 6 juni 2013, *T & L Sugars en Sidul Açúcares/Commissie*, T-279/11, punt 96.

⁷ Cass. 2 februari 2006, C.04.0495.N, *Arr.Cass.* 2006, 255, nr. 67.

vergunningverlenende overheden, en die als zodanig neerkomt op het doen verdwijnen uit het rechtsverkeer van de gewestplanbestemming die zij als onwettig kwalificeren. Zij richten hun eis trouwens zowel tegen de gemeente Koksijde als het Vlaams Gewest, terwijl de gemeente Koksijde terzake niet is opgetreden als auteur van het onwettig geachte gewestplan maar enkel geroepen wordt om dit toe te passen in het kader van aanvragen tot het verkrijgen van een vergunning.

Indien hun eis zou worden ingewilligd, zouden [de eisers] een resultaat verkrijgen dat in de feiten identiek zou zijn aan een vernietiging door de Raad van State van de onwettig geachte gewestplanbestemming. Het werkelijk en rechtstreeks voorwerp van het beroep bestaat er dan ook in om op objectieve wijze een onwettige bestuurshandeling te doen sanctioneren en ten aanzien van iedereen (“erga omnes”) uit het rechtsverkeer te doen verdwijnen.

Het is slechts op onrechtstreekse en artificiële wijze dat het eigendomsrecht als een gekrenkt subjectief recht ter sprake wordt gebracht. In het eigendomsrecht vinden [de eisers] ongetwijfeld hun belang bij de vordering, doch het blijkt niet dat hun eis rechtstreeks tot doel heeft genoegdoening te vragen voor een door de gemeente Koksijde en/of het Vlaams Gewest begane overtreding van het eigendomsrecht.”

11. De Rechtbank van eerste aanleg te Brussel acht de (procesrechtelijke) exceptie gegrond en stelt vast dat zij geen rechtsmacht heeft om kennis te nemen van de vordering.

Uit het vonnis blijkt dat de exceptie van onwettigheid wel degelijk in de opbouw van de aanval kan worden ingezet, maar dat zij op zichzelf geen toegang tot de burgerlijke rechter verschaft. Die toegang moet overigens op strikte wijze opgevat, om een artificiële omzeiling van de bestuursrechter te vermijden.

2) Rb. Turnhout 28 maart 2014

12. Het aanvalswapen om toegang te krijgen tot de burgerlijke rechter is in vele gevallen artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek. De exceptie van onwettigheid wordt dan aangevoerd om de vordering tot schadevergoeding te ondersteunen, meer bepaald om de fout van de overheid te staven. Een voorbeeld daarvan biedt een vonnis van de Rechtbank van eerste aanleg van het gerechtelijk arrondissement Turnhout.

13. Het gaat opnieuw om drie eigenaars van gronden waarvoor een verkavelingsvergunning wordt geweigerd, in dit geval door het college van burgemeester en schepenen van de gemeente Vosselaar. Deze eigenaars bouwen wel eerst (zeer) geduldig de *tiki-taka* aanval op, maar zonder succes: de bestendige deputatie van de provincie Antwerpen verwerpt op 24 september 1997 het administratief beroep; de bevoegde Vlaamse minister verwerpt op 14 september 2000 het administratief beroep; de Raad van State verwerpt op 14 mei 2008 het annulatieberoep.

Inmiddels werd het woongebied, waartoe de betrokken gronden behoren, deels als monument beschermd, door een ministerieel besluit, en deels omgezet in natuurgebied, door een gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (GRUP).

14. De eigenaars verleggen hun aanvalsspel. Zij vorderen bij de burgerlijke rechtbank een schadevergoeding van het Vlaamse Gewest. Zij verwijten die overheid de watertoets, opgelegd bij het decreet van 18 juli 2003 betreffende het integraal waterbeleid, niet naar behoren te hebben uitgevoerd bij de opmaak van het GRUP, dat daardoor onwettig zou zijn. De overheid zou met andere woorden een fout hebben gemaakt, waardoor de eigenaars schade hebben geleden.

Het Vlaamse Gewest werpt op dat de exceptie van onwettigheid niet als zelfstandige rechtsgrond kan worden opgeworpen. Terecht verwerpt de rechtbank dat verweer, met toepassing van de reeds vermelde principes:

“Onwettig overheidsoptreden kan bij de gewone rechter op grond van art. 159 GW niet enkel bij wijze van exceptie worden bestreden, maar ook bij wijze van directe vordering, al is wel vereist dat de rechter (krachtens een andere bepaling) rechtsmacht heeft of bevoegd is om kennis te nemen van het bij hem aanhangig gemaakt geschil.⁸”

Aanleggers baseren hun vordering op de buitencontractuele aansprakelijkheid en menen dat [het Vlaamse Gewest] een fout heeft begaan bij de opmaak van het GRUP. Aldus heeft deze rechtbank rechtsmacht wat de vordering ex art. 159 GW betreft.”

15. Een zorgvuldig opgebouwde aanval is op zichzelf nog geen reden tot juichen, zo mochten de betrokken eisers ondervinden. Het werd hen weliswaar toegestaan de wettigheid van het GRUP betwisten, maar zij slaagden er niet in de rechter van de onwettigheid van het GRUP te overtuigen. Volgens de rechter werd aan de vereisten van een afdoende watertoets voldaan. De laatste assist werd als het ware onderschept. De vordering werd ontvankelijk, maar ongegrond verklaard.

3) Rb. Dendermonde 20 september 2013

16. Het derde en laatste voorbeeld moet worden afgevlagd voor buitenspel.

De eiser vordert de afbraak van een gsm-mast. Hij voert aan dat de vergunning daarvoor met toepassing van artikel 159 van de Grondwet buiten toepassing moet worden gelaten, omdat zij met miskennis van de wettelijke voorschriften zou zijn verleend. De eiser vordert bovendien een vergoeding voor de schade (gezondheidsschade en esthetische schade) die hij door de onwettige bestuurshandeling ondervindt. Hij heeft tegen de vergunning geen annulatieberoep ingesteld bij de Raad van State, naar eigen zeggen omdat hij van de vergunning niet in kennis werd gebracht.

Volgens de verwerende partij moet de vordering worden afgewezen. Zij voert aan dat het niet mogelijk is om een procedure op te starten, enkel met als doel de onwettigheid van een besluit te doen vaststellen. Artikel 159 van de Grondwet is immers als exceptie geformuleerd.

⁸ Met verwijzing naar het reeds vermelde cassatiearrest van 2 februari 2006.

17. De Rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde stelt allereerst vast dat de eiser, ook nadat hij daadwerkelijk kennis heeft genomen van de betrokken vergunning, heeft nagelaten om een annulatieberoep bij de Raad van State in te stellen.

De rechter brengt vervolgens de “traditionele opvatting” in herinnering, volgens welke de onwettigheid van een bestuurshandeling met toepassing van artikel 159 van de Grondwet niet rechtstreeks maar slechts bij wijze van exceptie voor de justitiële rechter kan worden bestreden. Op grond daarvan besluit hij dat de vordering ongegrond is:

“5.3.5. Aangezien de exceptie incidenteel van aard is, staat dit kenmerk eraan in de weg dat bij wijze van hoofdvordering aan de burgerlijke rechter wordt gevraagd de onwettigheid van een bestuurshandeling vast te stellen om vervolgens een op deze vaststelling geënte vordering al dan niet toe te kennen.”

Dat oordeel is op grond van hetgeen hoger werd uiteengezet niet correct. Als vaststaat dat de eiser over een autonome vordering beschikt, in dit geval een vordering tot schadevergoeding, dan staat niets eraan in de weg dat hij ter ondersteuning van die vordering een exceptie van onwettigheid aanvoert. De “traditionele opvatting” waaraan de rechter refereert is achterhaald. Reeds geruime tijd wordt immers aanvaard dat onwettig overheidsoptreden ook rechtstreeks voor de gewone rechter worden aangevochten.⁹

18. Toch verdient het vonnis applaus, maar dan om een andere reden. De rechter voegt verrassend genoeg een tweede argument toe om de vordering ongegrond te verklaren:

“5.3.6. Evenmin laat art. 159 G.W. toe dat een partij, die zich gegriefd acht door een bestuurshandeling doch het administratief contentieux en diens termijnen veronachtzaamt, een reddingsboei toegeworpen krijgt om alsnog door de gewone rechter de beweerde onwettigheid van een administratieve rechtshandeling door middel van een vordering op hoofdeis beslecht te zien.”

Dat laatste argument is evenmin correct, althans in het licht van de cassatierechtspraak. Zoals bekend staat het Hof van Cassatie toe dat een onwettige bestuurshandeling zonder beperking in de tijd, met toepassing van artikel 159 van de Grondwet buiten toepassing kan worden gelaten in een geschil dat tot de bevoegdheid van de hoven en rechtbanken behoort.

Toch verdient het tweede argument bijval, omdat het ongelimiteerde wettigheidstoezicht in feite een anomalie is in de rechtsbescherming tegen de overheid. Artikel 159 van de Grondwet is weliswaar de uitdrukking van het (toezicht op het) wettigheidsbeginsel, maar uit dat beginsel en uit de doelstelling van rechtsbescherming die eraan ten grondslag ligt, vloeien andere fundamentele rechtsbeginselen voort, waarmee op gelijke voet rekening moet worden gehouden.

Elders heb ik uitvoerig een benadering verdedigd die het evenwicht zou herstellen tussen het wettigheidsbeginsel en het rechtszekerheidsbeginsel. Samengevat komt zij erop neer dat de

⁹ Zie daarover J. THEUNIS, *De exceptie van onwettigheid*, Brugge, die Keure, 2011, 398-401.

gewone rechter de exceptie van onwettigheid in beginsel dient af te wijzen, niet alleen wanneer de bestuursrechter zich reeds over de wettigheid van een individuele bestuurshandeling heeft uitgesproken, maar ook wanneer de bestuursrechter zich over de wettigheid van de bestuurshandeling had kunnen uitspreken maar die handeling hem niet (tijdig) werd voorgelegd.¹⁰ Kortom, wie verkiest de lange bal te spelen, moet opletten voor buitenspel ...

IV. Besluit: het spel moet juist worden gespeeld

19. De titel van dit stuk is als vraag geformuleerd. Het antwoord is inmiddels duidelijk: de exceptie van onwettigheid kan niet alleen in de verdediging, maar ook in de aanval worden ingezet. Er geldt wel een belangrijk voorbehoud.

De burger kan een onwettig overheidsoptreden rechtstreeks aanvechten, maar enkel voor zover hij het wettigheidsprobleem opwerpt in het raam van een geschil dat tot de bevoegdheid van de rechter behoort. Wat de burgerlijke rechter betreft, betekent dit dat artikel 159 van de Grondwet moet worden ingeroepen in het raam van een geschil omtrent (de schending of dreiging tot schending van) een subjectief recht dat krachtens de artikelen 144 en 145 van de Grondwet tot zijn bevoegdheid behoort. Artikel 159 van de Grondwet richt geen autonoom beroep in voor de rechtzoekende maar blijft een zijdelingse vorm van rechtsbescherming.

20. De exceptie van onwettigheid is met andere woorden aangewezen op andere bepalingen om toepassing te kunnen vinden: *accessio sequitur principalem*. De meest voor de hand liggende “andere bepalingen” zijn artikel 584 van het Gerechtelijk Wetboek en artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek, op grond waarvan een onwettig bestuursoptreden kan worden voorkomen, beëindigd, hersteld of vergoed, maar in wezen opent elke rechtsingang de mogelijkheid om artikel 159 van de Grondwet in schietpositie te brengen.

Jan Theunis
Referendaris Grondwettelijk Hof
Gastdocent UHasselt

¹⁰ *Ibid.* 676-704.